

شعر فاطمی کودک و نوجوان

یحیی علوی فرد

یکی از شاخه‌های شعر آیینی کودک، شعرهایی است که درباره معصومان علیهم‌السلام سروده شده‌اند. این شعرها حجم نسبتاً بالایی را در شعر آیینی کودک دارند. از این میان، شاعران کودک و نوجوان به برخی از معصومان علیهم‌السلام، بیش از دیگران پرداخته‌اند. مثلاً شعر درباره امام رضا علیه‌السلام، امام مهدی عجّل الله تعالی فرجه الیه، امام حسین علیه‌السلام و واقعه کربلا، بیشترین فراوانی را در بین اشعار کودک دارد. در مقابل، امام جواد علیه‌السلام، امام هادی علیه‌السلام، و برخی دیگر از معصومان علیهم‌السلام، کمتر در شعر کودک مورد توجه قرار گرفته‌اند. شعر فاطمی در این عرصه، وضعیت میانه‌ای دارد؛ یعنی نه کم‌رنگ است و نه بسیار پررنگ. اما زاویه نگاه شاعران به موضوعات معصومان، متفاوت است. می‌توان این گونه گفت که: از سه زاویه به

شعر کودک و نوجوان در ایران، عمر کوتاهی دارد. هر چند قبل از انقلاب، شاعرانی بودند که به صورت حرفه‌ای، برای کودکان شعر می‌سرودند، اما به صورت قطعی می‌توان گفت که: دوران شکوفایی شعر کودک در ایران، بعد از انقلاب کلید خورد. شعر آیینی کودک و نوجوان (مراد در این جا شعری است که درباره معصومان علیهم‌السلام و موضوعات مربوط به اصول دین و فروع دین سروده شده است) هم، همزمان با شکوفایی شعر کودک، جوانه زد و در ادامه نیز به صورت جدی به آن پرداخته شد.

- یکی از شاخه‌های شعر آیینی کودک، شعرهایی است که در باره معصومان علیهم‌السلام سروده شده‌اند. این شعرها حجم نسبتاً بالایی را در شعر آیینی کودک دارند. از این میان، شاعران کودک و نوجوان به برخی از معصومان علیهم‌السلام، بیش از دیگران پرداخته‌اند.

شخصیت معصوم نگاه شده است. توّجه به شخصیت و زندگی معصوم، توّجه به تجربه‌های امروزی از مراسم مذهبی برای معصومان، و توجه به داده‌های تاریخی و توّجه به منابع مهم و جدید برای مخاطب. اما سه زاویه دید متفاوت به شعر معصومان، خصوصاً شعر فاطمی را با ذکر مثال، بیان می‌کنیم.

۱. توّجه به شخصیت و زندگی معصوم

توجه به زندگی، تولّد و شهادت، توصیف حضرت زهرا و پرداختن به سیره ایشان، مثل: ساده‌زیستی، مادر پدر بودن و... بیش از دیگر موضوعات مورد توّجه شاعران کودک و نوجوان بوده است. در این بخش، شاعران بیشتر بر اساس شنیده‌ها و نقل‌های تاریخی، در

باره حضرت زهرا (علیها السلام)، دست به سرودن شعر می‌زنند. برخی از این زوایا، نشان از این دارد که شاعران کودک، در زمینه شعر

فاطمی به صورت تخصصی پرداخته‌اند و مطالعات آنان در این زمینه بسیار کم است و آنچه در شعرشان دیده می‌شود، تصوّراتی است که عموم مردم جامعه از معصوم دارند. یعنی شاعران بیشتر به موضوعات پیش‌یافتاده و معمولی زندگی معصومان توجه

■ توجه به زندگی،

تولّد و شهادت،

توصیف حضرت

زهرا و پرداختن به

سیره ایشان، مثل:

ساده‌زیستی، مادر

پدر بودن و... بیش

از دیگر موضوعات

مورد توّجه شاعران

کودک و نوجوان بوده

■ است.

این کار، زحمت فراوانی نیز نکشیده‌اند. هر چند نمی‌توان از تلاش برخی شاعران در این زمینه چشم‌پوشی کرد. در این بخش، اشعاری را از شاعران کودک و نوجوان با هم بازخوانی می‌کنیم.

توصیف حضرت زهرا

تو مادر شقایق

تو دختر بهاری

شبیه عطریاسی

نسیم بی‌قراری .
چمن چمن گل از تو
بهار با تو زیباست
تو آن پرنده هستی
که آسمان، تو را خواست .
تو کیستی که اصلاً
تو را جهان نفهمید
زمان ز تو گذر کرد
و آسمان نفهمید .

فقیری به در زد: کسی خانه نیست؟
من بینوا را کمی نان دهید
صدایش که بوی غم و رنج داشت
به گوش همان روزه‌داران رسید .
نگاهی به یکدیگر انداختند
گل خنده بر روی شان نقش بست
و تصویر هم‌رنگی و همدلی
بر آن چهره‌های خدایی نشست .
علی از سر سفره برخاست زود
به یک دست، نان و به یک دست، شیر
غذا را علی بُرد تا پشت در
نباید گرسنه بماند فقیر .

تو سیب سرخ مادر
تو نور چشم بابا
که دیده روی این خاک
کسی شبیه زهرا؟!!

خدا بود و آواز مهتاب

علی بود و همراز او فاطمه
و گل‌های روییده در باغشان
همه روزه بودند و در انتظار
که روید گل باشکوه اذان .

سر سفره، آن شب جز آن پنج گل
خدا بود و آواز مهتاب بود
همه روزه بودند و افطارشان
بجز مهربانی، فقط آب بود.^۲

همه روزه بودند و افطار شد
و یک سفره ساده روی زمین
دو تا قرص نان بود و یک کاسه شیر
و یک کاسه آب، تنها همین .

۲. توجّه به تجربه‌های امروزی از مراسم

مذهبی

توجّه به مفاهیم امروزی، مثل: مراسم و
نذر و مفاهیم دیگری مثل جلسات روضه و...
در این گونه شعرها - که البته تعدادشان زیاد
نیست -، بیشتر تأکید بر تجربیات کودکانه

و یا نوجوانانه است. این تجربیات، بیشتر در مراسم روضه، یا گرفتن نذر و غیره، اتفاق می افتد. اینها در واقع بازخوانی خاطراتی است که برخی از کودکان، آن را درک کرده اند و یا دیده اند و لزوماً نمی توان گفت که همه کودکان با آن انس می گیرند. اما به عنوان یک روایت و حکایت، می توانند با آن ارتباط برقرار کنند. شعری را در این زمینه با هم می خوانیم.

سفره

باز در کوچه ایمان خبری است
مجلسی ساده و زیبا داریم
میهمانان همگی آمده اند
سفره حضرت زهرا داریم.

یک نفر باز دعا می خواند
گل آمین همه می روید
خانه، امروز بهاری شده است
مادر از دختر گل می گوید.

باز هم دست همه رو به خداست
شبنم اشک همه می بارد
دست ها مثل پُلی تا خورشید
چشم ها حالت دریا دارد.

باز با یاد بقیع گل ها
بوی باران، همه جا را پُر کرد
بعد هم مادر من با صلوات
سفره عاطفه اش را گسترد.^۳

۳. توجه به داده های تاریخی و احادیث

پرداختن به احادیث و دغدغه های حضرت زهرا، مفاهیم فاطمی و... یکی دیگر از زوایای شعر فاطمی کودک و نوجوان است. در این گونه اشعار، معمولاً توصیف های ارائه شده، کمی از سطح عمومی جامعه بالاتر می رود و شاعر سعی می کند برخی از مستندات تاریخی و احادیث را بیان کند

که مخاطبان عمومی، آن را ■ **شاعر کودک باید**
کمتر شنیده اند. این گونه **بتواند به زبانی شیوا**
اشعار از لحاظ فراوانی، **و ساده، موضوعاتی**
تعدادشان کم است. **بیان کند که درک**
همچنین شاعر کودک باید **و دریافت آن، برای**
بتواند به زبانی شیوا و ساده، **مخاطب راحت**
موضوعاتی بیان کند که **نیست.** ■

درک و دریافت آن، برای مخاطب راحت نیست. البته ضرورت پرداختن به این نوع اشعار در فضای شعر کودک و نوجوان احساس می شود و به کار بیشتری نیاز دارد. شعری را که بر همین اساس سروده شده، با هم مرور می کنیم.

عروس رازینه‌ها
عروس بوی یاس بود
و هر گل شکفته‌ای
برای او لباس بود.

از آشیانه پدر
فقط دو تکه رخت بُرد
ولی تمام عشق را
به آشیان بخت بُرد.

نبود جز نسیم و نور
میان آن پیاله‌اش
ولی تمام چشمه‌ها
و نخل‌ها، قباله‌اش.^۸

حرف پایانی

با توجه به وقت کم و سرعت عمل در نوشتن این یادداشت، میسر نشد که اشعار بیشتری را با هم مرور کنیم. از این بابت، به ضعف‌های این مقاله واقف هستیم. اما نکته مهمی که در این جا می‌خواهم به آن اشاره کنم، این است که: متأسفانه، در چند سال اخیر، توجه شاعران کودک و نوجوان، به موضوعات مذهبی و فاطمی بسیار کم‌رنگ شده است. در حالی که در سال‌های دهه شصت، هفتاد و هشتاد، شاهد آثار فاطمی

عروس رازینه‌ها
دختر آب‌های پاک^۴
دختر آسمان و نور
دختر خنده‌های تلخ
دختر اشک‌های شور.

تو که تمام خانه‌ات
پراز پر فرشته بود^۵
تویی که نام روشنت
بر آسمان نوشته بود.

تمام رودخانه‌ها
به خاطرت روان شدند^۶
پرنده‌ها برای تو
همه ترانه خوان شدند.

نجیب همچنان گلاب
که هست آبروی گل
و پاک مثل شبنمی
که می‌چکد به روی گل.
پدر: تمام آسمان^۷
و شوهری: چو آفتاب
پسر: ستاره‌های دور
و دختری: چو نور ناب.

بیشتری بودیم. لازم است این امر، مورد دقت و آسیب‌شناسی قرار گیرد که: با این که تعداد شاعران کودک و نوجوان، نسبت به دهه‌های پیشین، رشد بیشتری داشته، پس چرا اشعار آیینی و فاطمی، سیر نزولی یافته و کمتر مورد توجه شاعران کودک و نوجوان قرار گرفته است؟!

پی‌نوشت‌ها:

۱. آوازهای ارغوانی، تقی متقی، تهران: سروش، ۱۳۷۹ ش، ص ۲۶.
۲. گل لبخند و سلام، مصطفی رحماندوست، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۳. اسم تو یعنی بهار، حمید هنرجو، مشهد: به نشر، ۱۳۸۴ ش، ص ۶.
۴. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «کسانی که به سوی ما آمدند، به سوی چشمه‌های صافی آمدند که آبش به امر پروردگار جاری است و تمام شدن و خشک شدن ندارد». (الکافی، کتاب حجت).
۵. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «چون فرشته‌ها از نزد ما می‌روند، ما پَرهای ریز آنها را از میان خانه جمع می‌کنیم». (الکافی، کتاب حجت).
۶. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «از برکت وجود ما درختان بارور گردند و میوه‌ها برسند و رودخانه‌ها روان شوند، باران از آسمان ببارد و گیاه از زمین بروید». (الکافی، کتاب توحید).
۷. امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «امام، مانند خورشید فروزان، ماه تابان و ستاره راه‌نماست». (الکافی، کتاب حجت).
۸. ساده مثل آسمان، محمدکاظم مزینانی، چ دوم، تهران: رویش، ۱۳۷۸ ش، ص

